

Åse Hedemark

Att forma barns läsning i hemmet

Kontinuitet och förändring i läsningens normer och ideal från 1900-talets första hälft i jämförelse med idag

Shaping Children's Reading at Home: Continuity and Change in the Norms and Ideals of Reading from the First Half of the Twentieth Century Compared with Today

Abstract: This article explores how ideal reading practices in the home have been shaped in Sweden throughout the 20th century. Previous research has shown that many of today's ideals regarding children's reading have their roots in the early 20th century (Hedemark and Lindsköld). This article aims to deepen that understanding by analyzing so-called "reading instructions" published during the period 1916–1933. These instructive texts shaped children's reading practices through normative guidance rather than formal regulation, thus functioning as a form of soft governance. The analysis identifies two distinct knowledge practices expressed in these instructions: one grounded in a belief in the transformative power of "good" reading and its positive aesthetic and moral effects; the other based on scientific and professional reasoning, where the right kind of reading was considered a tool for promoting children's healthy development. A comparative discussion shows that several ideals from the first half of the twentieth century have been preserved and remain influential today. Norms articulated in these historical instructions – such as the emphasis on deep reading, oral storytelling, and parental responsibility, particularly that of mothers – continue to resonate in contemporary debates, policies, and reading promotion practices. By situating these continuities and changes within their historical and ideological contexts, the study contributes to an understanding of how normative expectations surrounding reading persist and evolve over time. While the societal problems that reading is expected to solve have varied over time, the hopes attached to what ideal reading can achieve have remained strikingly constant across decades.

Keywords: reading practices, children, norms of reading, reading politics, reading instructions, critical analysis

©2026 Åse Hedemark. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), permitting all use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Any included images may be published under different terms. Please see image captions for copyright details. Citation: *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, Vol. 49, 2026 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v49.1093>

Denna artikel handlar om hur ideala läspraktiker har formats i hemmet i Sverige under 1900-talet.¹ Läsning betraktas ofta som en individuell och positiv aktivitet, förknippad med bildning, personlig utveckling och demokratiskt deltagande. Men läsning är också en praktik som omges av flera olika normer och ideal, där vissa sätt att läsa och vissa typer av texter framställs som mer värdefulla än andra. Genom att normer och värderingar kopplas till önskvärd läsning – i politiska styrdokument, offentlig debatt och läsfrämjande verksamheter – sker en styrning av människors läsning. Styrningen sker numera inte genom repressiva åtgärder, utan genom mer subtila former av maktutövning där vissa typer av läsning lyfts fram som mer eftersträvansvärda än andra.

Under 1900-talet har denna mjuka styrning av medborgares läspraktiker gradvis ökat. I synnerhet gäller det barns och ungas läspraktiker som dominerar det samtida politiska och offentliga samtalet. Tidigare forskning visar att många av dagens ideal kring barns läsning har sina rötter i det tidiga 1900-talet (Hedemark och Lindsköld). Syftet med artikeln är att genom en analys av så kallade läsinstruktioner utgivna 1916–1933 förstå och diskutera denna mjuka styrning av barns läsning – både historiskt och i relation till samtida ideal. Urvalet av tidsramar och texter motiveras av att de fångar en brytningstid då moderniseringen slår igenom och omformar stora delar av det svenska samhället.

Artikeln utgår från följande frågeställningar: Vilka ideal kring barns läsning i hemmet uttrycks i läsinstruktioner från 1900-talets första hälft? Vilka av de historiska idealen lever vidare i dagens läsinstruktioner och läspolitik, och vilka har försvunnit eller omformulerats?

Med läsinstruktioner avses texter skrivna av experter – professionella och intellektuella – om hur läsning helst bör företas. Dessa både förmedlar och bidrar till konstruktionen av normer och ideal kopplade till läsning i samhället. De berättar alltså inte om vilka konkreta läspraktiker som ägt rum, men ger uttryck för de värderingar om önskvärd läsning som har bidragit till att forma såväl läspraktiker som läsare. Dessa normer om läsning kommer att jämföras med nutida ideal om läsning, vilka författaren har analyserat i en tidigare studie (Hedemark och Lindsköld).

I följande avsnitt diskuteras tidigare forskning gällande de under det tidiga 1900-talet rådande uppfattningarna kring barn, kvinnor och familj, samt välfärdssamhällets utveckling vilket utgör en fond för de frågor som kommer att analyseras i artikeln. I avsnittet om tidigare forskning redovisas i synnerhet svensk litteraturveten-

skaplig samt biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning om läsning som behandlar den aktuella tidsperioden.

Därefter beskrivs de teoretiska utgångspunkterna och det empiriska materialet för att följas av analysen. Efter denna görs en jämförelse mellan dåtida och nutida ideal om läsning samt en diskussion om styrningen av läsning. Avslutningsvis sammanfattas de centrala resultaten.

Bakgrund och tidigare forskning

I den turbulenta och omvälvande tid som inträdde efter första världskriget, med en ökad inflyttning till städerna, samt politisk och ekonomisk oro, blev fostran av hem och familj ett sätt att skapa stabilitet. Läsning blev en del av denna fostran. Såväl utbildningsväsendet som biblioteken byggdes ut efter första världskriget. Efterfrågan på barn- och ungdomsböcker ökade och läsning blev en allt viktigare fritidsaktivitet (Boëthius, "Differentieringens tid" 41). Inte minst frågan om läsning i hemmet och betydelsen av att framtidens medborgare – barnen – fick ta del av den "rätta" läsningen kom att debatteras. Vilken litteratur barnen helst skulle ta del av och vilken roll läsning kunde spela för barns utveckling var frågor som diskuterades i den offentliga debatten (Johansson).

Det tidiga 1900-talet präglades av ängslan, men också av framtidstro och reformiver. Det var i familjen och i hemmet som nya idéer antingen omfamnades eller förkastades (Frykman och Löfgren). Myndigheter och experter krokade arm med vetenskapen när det "lilla livet" skulle kontrolleras och administreras genom olika politiska åtgärder (se Hirdman 19; Lundqvist; Frykman och Löfgren). Barn fick en speciell roll i detta sammanhang. Mycket av förhoppningarna om framtiden kanaliserades mot just barn och unga då de sågs som avgörande för att förverkliga välfärdsbygget. Siktet var inställt på att forma barn till att bli de livsdugliga och önskvärda medborgare som den framväxande välfärdsstaten krävde (Hallberg 26–27).

Kvinnor etablerade sig i offentligheten på ett annat sätt än vad de haft möjlighet till tidigare, inte minst genom att de utbildade sig. Många fann också vägar att göra sina röster hörda genom att skriva skönlitteratur och medverka som skribenter i de så kallade kvinnotidskrifterna. Ett flertal kvinnor kom även att bli verksamma som litteraturkritiker i dagspress, ofta med fokus på barn- och ungdomsböcker (Englund och Kåreland 9; Nordenstam). Några av de kvinnliga skribenter som engagerade sig i debatter om läsning var Gurli Linder, Vera von Kræmer, Hildur Lundberg och Mathilda Langlet.

Läsinstruktioner av dessa författare, skribenter och debattörer ingår i det empiriska materialet för denna studie.

Det finns tidigare litteraturvetenskaplig forskning om barns läsning som har behandlat både de författare och den tidsperiod som analyseras i denna artikel. Lena Kårelands avhandling om Gurli Linder visar hur frågor om smak, fostran och kulturellt värde förhandlades i det tidiga 1900-talets offentliga debatt. Ett annat centralt bidrag är Ulf Boëthius analys av den kampanj mot den så kallade smutslitteraturen som tog form kring sekelskiftet 1900, där bland annat Nick Carter-debatten belyser hur föreställningar om skadlig respektive nyttig läsning präglade samtida diskussioner om barnlitteratur (*När Nick Carter*). Dessa studier behandlar delvis samma typer av argumentationslinjer som återkommer i det material som analyseras i denna artikel.

Inom biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning har intresset för att kritiskt granska normer och ideal kring läsning ökat under de senaste åren (se Lundh, Hedemark och Lindsköld). Detta gäller inte minst inom det forskningsområde som benämns kritiska lässtudier, vilket vuxit fram som ett samlande perspektiv för analyser av hur läsning formas, värderas och styrs i olika samhälleliga sammanhang. Exempel på sådan forskning är den studie som författaren och Ellen Jonsson genomfört av centrala politiska debatter om barns läsning från tidigt 1900-tal till tidigt 2000-tal. I studien konstateras att under det tidiga 1900-talet präglades delar av den offentliga debatten om barns läsning av en konstfostringstanke, spridd genom Ellen Key, som framhöll litteraturens estetiska värden. Men skönheten var inte bara estetisk utan var också tänkt att fungera moraliskt fostrande, där målet var att utveckla barnens smaksinne (Hedemark och Jonsson 126).

Kristin Johansson har i sin avhandling undersökt hur läsning spelat en central roll i de omvandlingar som det svenska samhället genomgick under 1900-talets första decennier. Mot bakgrund av Svenska riksförbundet för sedlig kulturs verksamhet analyserar Johansson hur förbundet, till skillnad från folkrörelsernas mer emanciperande syn på läsning, representerade en konservativ hållning där läsningens samhällsbevarande funktion betonades. Mats Dolatkhan har, genom intervjuer med biblioteksanvändare som genomfördes under 1970- och 1980-talen, skildrat minnen av läspraktiker som i många fall härrör från 1920- och 1930-talen. Han visar hur läsning, genom bildningsideal som etablerades under tidigt 1900-tal, kopplades till såväl individuella som samhälleliga framsteg. Läsning blev en del av det goda medborgarskapet.

Samtidigt var läsning i vissa kontexter förknippat med ett slags asocialt och pretentiöst beteende som ofta förlöjligades. Dolatkah uppfattar det som att barns och ungas intresse för läsning kunde betyda olika saker i olika familjer, inte minst beroende på klass-tillhörighet (211). Sara Andersson har i sin avhandling analyserat hur normer kopplade till "den läsande flickan" kom till uttryck och gestaltades under 1900-talet och början av 2000-talet. Hon beskriver det ökande intresse för barns och ungas läsning som uppkommer under tidigt 1900-tal och som bland annat tar sig uttryck i att de första läsundersökningarna genomförs. Dessa utgick från uppfattningar om normalitet där det ansågs önskvärt att barns läsning utvecklades i relation till barnets ålder och mognadsgrad (Andersson, *Läsande flickor* 167).

Teoretiskt perspektiv och analytiskt tillvägagångssätt

Artikeln anknyter till forskningsfältet kritiska lässtudier, inom vilket forskare granskar förgivettagna uppfattningar om läsning (se Lundh, Hedemark och Lindsköld; Persson; Price; Sundström Sjödin). Inom detta forskningsfält är utgångspunkten inte att definiera vad läsning är, utan att undersöka hur läsning praktiseras i olika kontexter och att analysera de diskursiva praktiker som formar läsning. Detta är också av intresse för denna studie som utgår från Michel Foucaults begrepp *politisk individteknologi* samt de analytiska begreppen *kunskapspraktiker* och *subjekt*. Politisk individteknologi står för den politiska rationalitet som genom särskilda praktiker ger konkret form åt relationen mellan samhället och den enskilde medborgaren. Medborgaren betraktas i denna politiska rationalitet som en viktig del av statens utveckling. För att staten ska nå sin fulla potential blir det centralt att forma individerna till ideala medborgare (Foucault 293–308). I början av 1900-talet utvecklades en rad professioner, inte minst kopplade till barnhälsovård, med syfte att främja barns utveckling på bästa sätt. Att uppfostra barn och se till att de utvecklades i rätt riktning blev en angelägenhet för stat och offentlighet, på ett sätt som det inte hade varit tidigare (Rose).

Analysen utgår framför allt från de teoretiska angreppssätt som sociologen Nicolas Rose och statsvetaren Carol Bacchi har vidareutvecklat från Foucaults teorier om politisk individteknologi som en form av styrning eller "governmentality" som det också benämns (Rose; Bacchi). Rose beskriver hur de individuella kapaciteter som medborgare besitter är av stor betydelse för statens utveckling

och framgång. Han menar vidare att för att styra dessa kapaciteter i "rätt" riktning har det utvecklats en "expertise of subjectivity" (Rose 2). Det handlar om professioner, som i kraft av sin expertis på det mänskliga psyket och på den mänskliga kroppen, fostrar och formar hur vi lever våra liv. Styrningen sker här inte genom repression och våld, utan genom den oro det väcker att inte leva upp till normerna och den attraktion som de ideala livsvalen rymmer (Rose 10–11). Att läsa rätt texter av rätt anledning på rätt sätt, på rätt tid och plats, som denna studie analyserar, uppfattas alltså som en del av denna styrning och således som en form av politisk individteknologi.

Enligt Bacchi är det viktigt att kartlägga de logiker eller kunskapspraktiker som ligger till grund för styrningen. Dessa kunskapspraktiker ska inte betraktas som sanningar, utan som det som allmänt accepteras vara sant (Bacchi 59). De läsinstruktioner som ligger till grund för analysen publicerades under en period då både vetenskap och välfärdsprofessioner höll på att etableras, vilket gör det särskilt intressant att undersöka vilka kunskapspraktiker som formulerades. Genom att identifiera och analysera dessa kunskapspraktiker blir det möjligt att förstå hur dessa bidrar till att forma specifika subjekt genom att främja identiteter som förknippas med önskvärda beteenden (Bacchi och Goodwin 42–53). De *kunskapspraktiker* som genomsyrar styrningen samt de *subjekt* som skapas som ett resultat av den, bildar således utgångspunkter för analysen. Det är alltså inte de faktiska subjekt som skapas som står i centrum i artikeln, utan de subjekt som konstrueras av styrningen.

Analysen har genomförts genom en kritisk närläsning av det empiriska materialet där de ideal som omger läsning som praktik har analyserats. Mer konkret har analysen utgått från utsagor i läsinstruktionerna som beskriver varför läsning betraktas som viktig och vilken typ av litteratur som anses gynnsam för barn att läsa – och vilken som helst bör undvikas. Därtill har resonemang som ger uttryck för hur läsning idealt sett ska gå till och vem som är ansvarig för detta ingått i analysen.

Empiriskt material

Det empiriska materialet består av sex böcker och texter skrivna av framträdande kvinnliga skribenter vid tiden med särskilt intresse för just barns läsning (se tabell 1).

Titel	Författare
"Vad skall jag ge mina barn att läsa?". <i>Idun</i> , årgång 3, nr 45, 1932, s. 61 och 71.	Marie Louise Gagner och Vera von Kræmer
<i>Mamma, tala om något roligt!</i> Hugo Gebers Förlag, 1923.	Mathilda Langlet
<i>Våra barns fria läsning.</i> Norstedt & Söners Förlag, 1916.	Gurli Linder
<i>Nu ska ni få höra! En samling gamla sagor, valda och bearbetade för barn, jämte en förteckning på andra sagor och historier, till tjänst för gamla och unga sagoförtäljare i hem, skola, bibliotek mm.</i> Wahlström & Widstrand, 1933.	Hildur Lundberg
"Familjeläsningen kommer tillbaka. Var, när och hur skall man läsa högt?". <i>Idun</i> , årgång 35, nr 50, 1922, s. 1195.	Vera von Kræmer
<i>Oss anförtrödda. Vi och våra döttrar.</i> Wahlström & Widstrand, 1931.	Vera von Kræmer

Tabell 1. Empiriskt material.

Efter sökningar i Svenska Barnboksinstitutets och Kungliga bibliotekets samlingar identifierades två huvudsakliga typer av läsinstruktioner från 1900-talets första hälft: dels sagosamlingar med inledande förord, dels olika former av debatt-texter, både i bokform och som tidskriftsartiklar. Eftersom analysens syfte är att fånga de ideal som formats i hemmet har fokus i urvalsprocessen legat på läsinstruktioner som kan antas ha haft en spridning i hemmiljö. Av den anledningen har jag valt bort specifika professionstidskrifter, såsom exempelvis lärarorganisationernas och bibliotekariernas tidskrifter, där frågan om barns läsning också debatterades. Särskilt kvinnliga skribenter har till synes intresserat sig för debatter om barns läsning varför jag har vänt mig till de så kallade kvinnotidskrifterna. En genomgång av årgångarna 1920–1935 av *Idun*, *Tidevarvet*, *Hertha*, *Kvinnornas Tidning* och *Morgonbris* visade att flera kvinnliga skribenter framstod som särskilt engagerade i frågan om barns läsning i hemmet. De skrev böcker i ämnet samt stod också bakom flera debattinlägg i tidskrifterna.

Det övergripande urvalskriterium som har orienterat materialinsamlingen är alltså i vilken utsträckning texterna kan antas vara väl spridda och därmed ha nått och använts i hemmen. Trots att Langlets bok första gången publicerades redan 1895 och därmed skulle falla utanför undersökningens tidsramar, visar nytugåvan 1923 på dess popularitet, och jag har av den anledningen valt att inkludera den. De utvalda böckerna och artiklarna har antingen haft ett betydande inflytande på den samtida debatten, såsom Linders bok, och/eller en spridning och ett tilltal som specifikt riktar sig till föräldrar, såsom Langlets. I det följande kommer författarna och skribenterna till dessa texter att presenteras.

En av tidens främsta barnbokskritiker var Gurli Linder. Hon utbildade sig till lärare, blev tidigt engagerad i kvinnorörelsen och publicerade i början på 1900-talet två inflytelserika böcker i ämnet barns läsning – *Våra barns nöjesläsning* (1902) samt *Våra barns fria läsning* (1916) (Kåreland). Den sistnämnda boken ingår i analysen. En annan tongivande kvinnlig skribent, om än något senare än Linder, med intresse för familjeläsning var Vera von Kræmer. Hon började som översättare, och skrev för flera tidningar och tidskrifter (Lundgren och Ney 65), exempelvis för *Idun*. Därtill gav Kræmer ut ett antal böcker, bland annat *Husliga erfarenheter* (1923). Hennes produktion i tidskriften *Idun* samt böckerna *Husliga erfarenheter* och *Oss anförtrödda. Vi och våra döttrar* (1931) ingår i analysen.

Mathilda Langlet var en författare med särskilt intresse för barn och uppfostran, och 1923 kom boken *Mamma, tala om något roligt!* – en sammanställning och bearbetning av sagor som ursprungligen publicerades i sju samlingar runt sekelskiftet 1900. I förordet ger hon instruktioner om hur dessa bäst bör berättas för barn.² Hildur Lundberg publicerar 1933 *Nu ska ni få höra!* som, i likhet med Langlets bok, är en samling av sagor med ett förord som ger anvisningar om hur de ska berättas. Lundberg var bibliotekarie och arbetade under många år på Stockholms stadsbibliotek där hon starkt bidrog till den sagoberättartradition som grundlades där och som hon beskriver i boken (Lundgren). Marie Louise Gagner var verksam som lärare, författare och debattör. Hennes engagemang kretsade särskilt kring frågan om barns läsutveckling och undervisning i läsning (Karlsson).

De nämnda texterna av Linder, Kræmer (och Gagner) samt förorden till de sagoböcker Langlet och Lundberg skrivit, har valts för analys. De kvinnliga skribenter som ingår i materialet representerar olika professionella bakgrunder, men förenas av ett särskilt intresse för barns och ungas läsning. Deras texter var både spridda och aktuella under den studerade tidsperioden (även om några av dem

skrevs tidigare), vilket gör dem relevanta för att belysa dåtidens diskussioner om barns läsning i hemmet. Texterna kan beskrivas som instruktiva till sin karaktär, då de rymmer råd, riktlinjer och åsikter om hur den önskvärda läsningen bör gå till i hemmet. I detta sammanhang kan de därför förstås som läsinstruktioner, det vill säga texter som kan antas syfta till att påverka och forma barnens läspraktiker i hemmet.

Analys

Detta avsnitt är indelat i två delar. Det första delavsnittet behandlar de olika kunskapspraktiker som framträder i relation till varför barn ska läsa, vad de ska läsa och hur de ska läsa. Det andra delavsnittet beskriver det önskvärda subjekt som skapas som ett resultat av dessa kunskapspraktiker.

Den goda läsningens förändrande kraft och läsning som ett redskap för att främja barns utveckling

Utifrån analysen framträder två tydliga kunskapspraktiker. Den ena utgår ifrån en idé om den goda läsningens förmåga att förändra läsaren till det bättre och den andra kunskapspraktiken är förankrad i ett vetenskapligt och professionellt synsätt där betydelsen av läsning motiveras av att den kan främja barns utveckling. Inledningsvis kommer den förstnämnda kunskapspraktiken att diskuteras.

Linder uttrycker en tydlig övertygelse om att "rätt" läsning förändrar barn, exempelvis att den bidrar till att barns kunskapsmässiga, moraliska, kulturella och språkliga skolning utvecklas. Hon anser att "det är genom den fria läsningen [...] som kunskap meddelas, känslor- och fantasiliv utvecklas, konsten att läsa förvärfvas och konstnärlig uppfostran bibringas" (Linder 106). Läsning av rätt sorts litteratur tillskrivs en transformativ kraft, inspirerad av den för tiden rådande konstfostringstanken, där den bärande idén var att den goda litteraturen kunde höja människan moraliskt och bidra till att hon utvecklade och förfinade sin smak (Hedemark och Jonsson 126). Det är framför allt Linder som framhåller att litteraturen inte skulle anpassas efter barn, utan att det vore önskvärt att de tog del av det som bedömdes vara den för tiden "stora litteraturen" (Linder 4), inte den populära massproducerade och anpassade barnlitteraturen. Linder menar att det är viktigt att "böckerna främst skola hämtas ur den verkliga litteraturens outtömliga ocean och ej ur den speciellt tillverkade ungdoms- och barnlitteraturens mer och mindre stillastående pölar och gölar" (106).

Under 1914–1945 ökar mängden förlag som ger ut barn- och ungdomslitteratur. Bonniers och B. Wahlströms är exempel på förlag som tidigt satsade på särskilda barn- och ungdomsböcker, inte sällan utgivna i olika bokserier. Medan Linder ifrågasätter lämpligheten i att barn läste dessa menar Lundberg, mot bakgrund av sina erfarenheter som barnbibliotekarie, att den hade vissa förtjänster (Boëthius, "Differentieringens tid" 43–54). Likaså skriver Kræmer att man gott kan tillåta "läsandet av en smula tomma böcker" (*Oss anförtrödda* 53).

I flera av läsinstruktionerna förekommer argument för vikten av att individualisera litteraturvalet till barn (Linder 11–12; Gagner och Kræmer 61), vilket skulle kunna uppfattas som en ambition att utgå från barns perspektiv, ett slags läsarperspektiv. Men vid en närmare analys är det tydligt att det individuella litteraturvalet inte innebär att barn ska få välja helt fritt, utan erbjudas litteratur som ligger i linje med det som anses vara den bästa litteraturen. Här nämns exempelvis författare som Viktor Rydberg, Zacharias Topelius och Selma Lagerlöf (Linder 19–22). Trots argumentation om att respektera barnets val av litteratur, är det tydligt att barns läsning i hemmet underställs en stark social kontroll där såväl föräldrar som bibliotekarier är styrande i vad, hur, när, var och varför barn läser (se även Dolatkah). I läsinstruktionerna betonas att "över sina barns läsning före skolåldern härska föräldrarna suveränt" (Linder 138). Bibliotek ska ställas till barns förfogande, men inte utan tillsyn och vägledning (Linder 143).

Genom analysen framträder således en kunskapspraktik som baseras på idén om att läsning av litteratur har en transformativ effekt. Utgångspunkt för denna kunskapspraktik är att läsning av den goda litteraturen rymmer en potential att omvandla och lyfta läsaren, såväl moraliskt som estetiskt. Det motsatta gäller också – läsning som anses undermålig eller olämplig kan ha en negativ och djupt genomgripande inverkan på läsaren, både intellektuellt och moraliskt. Linder varnar för att fel sorts läsning "utgör en fara för det uppväxande släktets förmåga att läsa, för dess moral och dess smakriktning samt hur den under de viktigaste utvecklingsåren genom sin riklighet så gott som alldeles undantränger all verklig litteratur" (40).

Denna kunskapspraktik om *den goda läsningens förändrande kraft* kan relateras till det Magnus Persson refererar till som "en automatik i litteraturens goda effekter" där den bärande logiken gör gällande att eftersom viss litteratur eller kultur är god förutsätts den också verka gott (27). Strävan att få barn att läsa rätt litteratur, på rätt sätt, kan utifrån detta resonemang betraktas som en civilisationsprocess

av avgörande betydelse för samhället (se även Thavenius). Kunskapspraktiken har sina rötter i kulturhistoriska idétraditioner om de sköna konstarnas verkan, vilka sträcker sig tillbaka till antiken. Kring sekelskiftet 1900 tog detta sig uttryck i ett intresse för vad läsning och bildning kunde åstadkomma, särskilt i relation till att forma ideala medborgare där läsning ansågs kunna stärka ett slags nationell gemenskap (Johansson 29–44).

För att läsningen ska ha denna omdanande effekt på läsaren är det viktigt att läsningen företas på rätt sätt. Av analysen framgår att det anses centralt att barn läser på ett begrundande vis. Ett alltför ivrigt bokslukande ses som regel inte som sunt, idealet är att barn ska smälta det de läser och inte sluka böcker. Att läsa den ena boken efter den andra på ett omätligt sätt är inte bra, tvärtom kan det till och med vara skadligt. Dessutom rekommenderas i läsinstruktioner att vuxna har någon slags dialog med barn om det som läses (Langlet 13; Lundberg 20–21). Utifrån analysen framstår det därtill som viktigt att barn äger egna böcker som de läser på djupet. Linder beskriver hur det är bättre "att känna, förstå och älska ett fåtal böcker än att planlöst irra från den ena boken till den andra och få en hum om mycket, men ej tränga igenom något riktigt" (175). Den läsart som uppmuntras i läsinstruktionerna är den innerliga och begrundande läsningen som också framhölls som ideal inom folkrörelserna under samma tidsperiod.

Ytterligare en framträdande kunskapspraktik kommer till uttryck i läsinstruktionerna. Denna är tydligt förankrad i det vetenskapliga och välfärdsprofessionella fält kring barn som börjar växa fram under tidsperioden. Under det tidiga 1900-talet kom barns utveckling att tillmätas allt större vikt, i synnerhet betydelsen av att främja en "korrekt" utveckling. Kring sekelskiftet 1900 etableras nya vetenskapliga discipliner, relaterade till barnhälsovård, där föreställningen om en sund utveckling blev normerande. Forskare och experter formulerade normer för vad som betraktades som den rätta utvecklingen. Avvikelser från dessa normer uppfattades som problematiska. Genom de framväxande barnhälsoprofessionerna förmedlades dessa perspektiv på barns utveckling även till föräldrar (Rose 144–153). Det fokus som dessa nya vetenskaper och professioner satte på att främja barns rätta och sunda utveckling avspeglas också i läsinstruktionerna. Det tar sig exempelvis uttryck i betoningen på att det är viktigt att barn erbjuds och läser litteratur utifrån ålder och mognadsgrad – som Linder uttrycker det: "I litteraturens vidsträckta rike finnes det material för varje period i ett barns andliga utveckling" (113). Hon utvecklar detta resonemang vidare och

beskriver att det finns en "åldersindividualism hos läsaren att taga hänsyn till, dock så, att den andliga utvecklingsgraden blir den i första hand bestämmande vid valet av läsning" (Linder 143).

Den andra kunskapspraktiken som framträder i läsinstruktionerna bygger således på föreställningen att *läsning är ett redskap för att främja barns utveckling*. Denna vetenskapligt och professionellt grundade praktik uttrycks i argumentationen för att läsning bör utövas på specifika sätt, med motiveringen att detta säkerställer barnets önskvärda och sunda utveckling. Att barn läste böcker på en nivå som motsvarade deras ålder och intellektuella mognad, och dessutom reflekterade över innehållet genom samtal med vuxna, betraktades som det mest önskvärda. Här spelade även det goda familjelivet – särskilt modern – en central roll. Den svenska välfärdspolitiken, vars grunder läggs under den aktuella tidsperioden, kännetecknas av att den börjar utövas på områden som tidigare inte varit politiskt intressanta, nämligen hemmet och det privata livet (Hirdman 16). Det växer fram en hem- och familjediskurs där moderskapet får en central placering (Tornbjer 16).

De två identifierade kunskapspraktikerna flätas samman och överlappar på olika sätt. Gemensamt för båda är idén om läsningens förändrande kraft. I den ena praktiken utgår denna kraft från den goda litteraturen, medan den andra förutsätter att läsningen relateras till barns utveckling för att de transformativa effekterna ska kunna uppstå. I båda kunskapspraktiker framhålls läsningen som en del av ett fulländat familjeliv, vilket ligger i linje med den betoning på hemmet och det privata som växer fram under denna tidsperiod. Samtidigt understryker såväl Linder som Langlet att läsning inte får inkräkta på den tid som ska "ägnas åt lek, läxläsning och plikter i hemmet" (Linder 149). Ett alltför stort läsintrasse kan leda till att barn blir för stillasittande, och det framgår att läsning måste balanseras med andra sysselsättningar som ett sunt friluftsliv. Läsning ingår därmed som en del i det ideala familjelivet, men betraktas samtidigt som en aktivitet bland flera som barn förväntas ägna sig åt (Linder 149; Langlet 9–10). I detta sammanhang spelar det en viktig roll hur läsning går till och den som framstår som bäst skickad att främja goda läspraktiker är modern, vilket kommer att diskuteras i nästa delavsnitt.

Den läsfrämjande modern som subjekt

Det centrala subjekt som genereras genom båda kunskapspraktikerna är den läsfrämjande modern. Som tidigare nämnts framhålls i läsinstruktionerna betydelsen av att läsa högt (Lundberg; Linder;

Kræmer, "Familjeläsningen"; Langlet). Kræmer skriver att "om en familj har vanor av högläsning, sport eller promenader är det lyckligt" (*Oss anförtrodda* 92). Sådan familjehögläsning framstår utifrån analysen som en komplex praktik som modern anses ha det främsta ansvaret för. Den ska genomföras på vissa bestämda sätt. De texter som bör användas får varken vara för utmanande eller för enkla, utan lagom intresseväckande. Det gäller att hitta texter på rätt nivå som tar lagom lång tid att läsa, vilket i sin tur måste anpassas till hur stora barnen är och vilka intressen som finns i familjen (Kræmer, "Familjeläsningen"). Det lilla livet ska här formas på rätt sätt och det är kvinnornas uppgift att fostra barnen till framtidens moderna samhällsmedborgare där läsning – förutsatt att den görs på lämpligt sätt – kan spela stor roll. Högläsning i familjen bidrar till trivsel och harmoni i hemmet, vilket anses vara en viktig förutsättning för barns utveckling. I "Familjeläsningen kommer tillbaka" framhåller Kræmer att människans allt senare arbetstider har lett till att middagstiden i många hushåll har förskjutits, vilket i sin tur har gjort det svårt att hitta en tid då hela familjen kan samlas för läsning. Hon skriver: "Allt detta gör ju familjeläsning i stort sett omöjlig – men lyckligtvis finns lördag eftermiddag och söndag" (Kræmer, "Familjeläsningen"). Hon menar att det därmed finns möjlighet att läsa tillsammans högt i familjen, åtminstone en eller två dagar i veckan.

Här framträder ett ideal om en kärnfamilj bestående av en mamma, en pappa och ett antal barn där moderligheten behövdes för att goda hem skulle skapas. Rose menar att det under 1800-talet växer fram en "cult of domesticity" där just moderskapet idealiseras (127). Enligt Rose erhöll kvinnor en form av egenmakt, men endast i egenskap av att vara mödrar. Trots att de tillskrivs ett omfattande ansvar för familj och hem, förväntas de följa vetenskaplig och professionell expertis i frågor som rör barnuppfostran och hygien (Rose 130–132). Till skillnad från familjeläsningsidealet under 1800-talet, där den hemmavarande husmodern intog en central roll, kan noteras att Kræmer medger att det också förekommer att fruarna arbetar utanför hemmet ("Familjeläsningen").

Sammantaget är det *den läsfrämjande modern* som tydligast framträder som subjekt i dessa kunskapspraktiker. De ideala läsande medborgarna skulle förverkligas genom att rätt sorts mödrar formades – det vill säga sådana som eftersträvade hygieniska hem och sunda barn. Ett exempel på vilken betydelse modern tillmäts för att barn ska utvecklas på rätt sätt framträder i argumentationen för den muntliga berättartraditionen. Både Langlet och Lundberg betonar värdet av att *berätta* sagor för barn. Lundberg förklarar att:

de flesta barn numera mycket oftare få höra sagor läsas än berättas. Det är synd, ty en saga aldrig så väl läst, kan dock icke jämföras med en väl berättad saga. Det fordras åtminstone *mycket* stor konst att läsa en saga så att den verkar berättad. (Lundberg 9)

Hon menar också att det är kvinnor, i synnerhet mödrar, som är de bästa sagoberättarna: "det är i den böjliga moderstämman, den mystiskt patetiska gammalmorsrösten som barnet förnimmer den tjugande resonansen av upplevad verklighet och sin egen trohjärtade uppfattning" (Lundberg 18).

I Langlets och Linders läsinstruktioner görs en tydlig åtskillnad mellan att läsa en saga och berätta en saga, där det muntliga berättandet ges högre status. Det anses främja den nära relationen mellan mor och barn bättre än bokläsning, eftersom ögonkontakt och minspel blir centrala när sagan berättas utan boken som mellanled (Langlet 11). Langlet menar att "läser man ur en bok för barnet, slappas uppmärksamheten snart; men får den lilla se på sin mamma, för små frågor och inkast - ja, då skall Jon Blund komma med makt" (11). Också Linder uttrycker tydligt att det är stor skillnad mellan sagoläsandet och -berättandet: "Men samma innerlighet i uppfattningen, samma förväntansfulla glädje som när modern med barnet i sitt knä, med sin blick vilande i barnets blick *berättar* sagan vinnes knappt genom läsningen" (Linder 20). Mödrar förväntas alltså upprätthålla dessa ideal i hemmets privata sfär, motiverade av en oro för att barnet annars inte utvecklas på ett korrekt sätt.

Rädslan för att göra fel återspeglas också i läsinstruktionerna, där såväl Langlet och Kræmer som Lundberg, hänvisar till den oroliga och nervösa tidsandan, som har gjort föräldrarna ängsliga för att göra misstag och ge barnen fel sorts böcker. Styrningslogiken förstärks av den professionella auktoritet och läsexpertis som ligger bakom läsinstruktionerna, där den "goda" läsningen definieras som viktig för barnets rätta utveckling. I läsinstruktionerna av Linder och Kræmer skrivs det tydligt fram att olämplig litteratur kommer med stora risker. Exempelvis menar Kræmer att det finns böcker som kan ge näring åt onda handlingar, i synnerhet om de läses av barn som inte är mogna för dem (*Oss anförtrodda* 89). Utsagan ekar av tidens vetenskapliga intresse för barns utveckling och betydelsen av att barns litteraturval anpassas efter mognadsgrad, vilket också kan relateras till kunskapspraktikerna. Genom läsinstruktionerna omformulerades därmed en vetenskaplig och professionell diskurs till praktik (Rose 200-201).

Dåtida och nutida ideal om läsning i hemmet

I detta avsnitt kommer dåtida och nutida ideal om läsning i hemmet att diskuteras och jämföras. Nutida ideal kopplade till läsning har i en tidigare analys beskrivits av författaren tillsammans med Linnéa Lindsköld i boken *Den frivilliga läsaren. Läsningens politik i Sverige efter 1945* (2025) och denna studies resultat kommer här att användas som jämförelse. Som konstaterades i det föregående avsnittet ger de analyserade läsinstruktionerna uttryck för två kunskapspraktiker: dels en kunskapspraktik som utgår från en tro på den goda läsningens transformerande kraft och dess positiva estetiska och moraliska effekter, dels en vetenskapligt och professionellt grundad kunskapspraktik där rätt sorts läsning anses vara ett redskap för att främja barns sunda utveckling. Dessa kunskapspraktiker präglades av tidens demokratiska strömningar och av den nya barnsyn som formulerades av samtida tänkare, inte minst Ellen Key. Under denna period försköts fokus inom läsfrämjande från religiös fostran till bildningsmål kopplade till medborgerlig kompetens och personlig utveckling (se även Dolatkhan).

Flera av de normer och värderingar som identifierats i analysen lever kvar i dagens läspolitik. Då, liksom nu, ska det lilla livet formas på rätt sätt. Under den period som undersökts fanns en övertygelse om att rätt läsning kunde förändra människor. I dagens offentliga debatt och läspolitik finns fortsatt en tro på läsningens förändrande kraft, men det är i huvudsak läsningens potential att stärka den kognitiva språkliga förmågan som framhävs – inte läsningens roll för att höja människan smakmässigt och moraliskt som stod i fokus under första halvan av 1900-talet. Läsning är idag underkastad ett tydligt instrumentellt nyttotänkande där det i första hand är läsförmåga som ska formas och utvecklas (Hedemark och Lindsköld). Argumenten för läsning hade även tidigare under 1900-talet en tydlig instrumentell förankring. Som analysen har visat ansågs läsning bidra till barns rätta utveckling, men det var bildning i en bredare bemärkelse än i dagens läsdebatt som eftersträvades. Även om läsningens betydelse för språklig och kognitiv utveckling står stark i dagens samhälle finns tecken i tiden som pekar på en förnyad betoning av bildning och litteraturens roll i att stärka en svensk nationell identitet, inte minst genom den kulturkanon som presenterades 2025.

Den läsart som uppmuntrades i de analyserade läsinstruktionerna var den innerliga och begründande läsningen, som också framhölls som ideal inom folkrörelserna under samma tidsperiod. Denna läsart har fortsatt en framskjuten position i dagens diskussioner om

läsning. I såväl läspolitik som läsdebatt idag lyfts ofta djupläsning fram som ett ideal, inte sällan i kontrast till en fragmentiserad läsning som ofta kopplas samman med den digitala läsningen (Hedemark och Lindsköld 128).

Analysen av läsinstruktionerna visar att det muntliga berättandet värderades högt – en status som består i nutida läsfrämjande. I en studie av dagens sagostunder, en av folkbibliotekens vanligaste läsfrämjande aktiviteter, framkom att muntligt berättande hade högst status bland bibliotekarier, medan högläsning ur bok i vissa fall betraktades som ett mindre autentiskt alternativ, nästan som fusk (Hedemark och Lindberg, "Stories"). Det muntliga berättandet motiverades i de här undersökta läsinstruktionerna med att det kunde främja den naturliga intimiteten mellan mor och barn vilken borgade för känslomässigt sunda barn. Studien av sagostunder visar inte varför muntligt berättande fortfarande har en stark ställning idag, men mot bakgrund av den starka roll som tillskrivs muntligt berättande under den studerade perioden är en möjlig förklaring att dåtidens ideal lever kvar.

Det är tydligt att det då, liksom nu, är föräldrarnas och i synnerhet moderns ansvar att få till läsning i hemmet. Tilltalet i läsinstruktionerna riktades uttryckligen till "mamma". I allt väsentligt var det kvinnornas uppgift att fostra barnen till framtidens moderna samhällsmedborgare där läsning – förutsatt att den genomfördes på rätt sätt – ansågs kunna bidra. I offentlig debatt och i läsningens politik under efterkrigstiden pekades föräldrar ut som ansvariga för barns läsning. Under 2000-talet sköts ansvaret ännu tydligare över på föräldrar. Idag finns en föreställning om att bara föräldrar informeras om läsningens betydelse kommer de att ta sitt ansvar att både läsa själva och tillsammans med sina barn (Hedemark och Lindsköld). Förr var högläsning i familjen viktigt för att det bidrog till trivsel och harmoni i hemmet, vilket sågs som en viktig förutsättning för barns utveckling. Idag ska föräldrar vara läsande förebilder för att barn ska få fullgod läsförmåga. Studier av samtida läsfrämjandeverksamheter på bibliotek visar att läsning för barn fortsatt är ett ansvar för i huvudsak mödrar (Hedemark och Lindberg, "Babies"; Andersson, *Röra vid böcker*; Lundh).

Vilka normer kring läsning i hemmet har förändrats eller helt fallit bort om vi jämför första halvan av 1900-talet med dagens ideal? Under den föregående perioden präglades styrningen av barns läsning av ett tydligt innehållsfokus. Det ansågs viktigt *vad* barn läste, och i läsinstruktionerna uppmuntrades barn att läsa etablerade författare vars verk betraktades som litterärt och moraliskt

uppbyggliga. Denna form av styrning byggde på en föreställning om att läsning av god litteratur kunde forma goda medborgare. I dagens läsfrämjande diskurser har fokus förskjutits från *vad* barn läser till *att* de läser. Läsningens politik är idag alltmer upptagen av hur bristen på läsning, i synnerhet den otillräckliga läsförmågan hos medborgarna, anses påverka samhället negativt både ekonomiskt och demokratiskt. Att inte läsa handlar inte bara om att som individ gå miste om något, utan framställs som ett hot mot samhällets framtida utveckling (Hedemark och Lindsköld).

Avslutning

Sammanfattningsvis visar jämförelsen att flera ideal kring läsning från 1900-talets första hälft har förvaltats och lever kvar idag. Normer som uttrycks i läsinstruktionerna från denna period återfinns fortfarande i dagens debatt, politik och läsfrämjande-praktiker, såsom exempelvis betoningen på djupläsning och muntligt berättande. Även föräldrars, särskilt mödrars, ansvar för läsning i hemmet framstår som i stort sett oförändrat.

Det finns dock skillnader mellan gårdagens och dagens ideal kring läsning i hemmet. I båda tidsepokerna finns en stark tro på läsningens förmåga att förändra både individen och samhället, men den transformativa kraft som tillskrivs läsningen är anpassad efter tidens specifika samhällsutmaningar. Under 1900-talets första hälft handlade det om att fostra en bildad generation som kunde bidra till uppbyggnaden av det moderna folkhemmet. Idag står samhället inför helt andra utmaningar. En av dessa är utanförskap, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden där många har begränsade språkkunskaper och svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. I samtida politiska diskurser knyts betydande förhoppningar till läsningens potential, där läsning i huvudsak definieras som en kognitiv och språklig förmåga. Politik och offentlig debatt utgår här från neuro- och kognitionsvetenskapliga perspektiv på läsning. Den goda läsningen betraktas fortsatt som ett verktyg för barns sunda utveckling och samhällets framåtskridande – om än med nya utgångspunkter, mål och förutsättningar. De samhällsproblem som läsning anses vara en lösning på varierar således med tiden, men förhoppningarna om vad den ideala läsningen kan åstadkomma är förvånansvärt konstanta i jämförelsen mellan då och nu.

Biografisk information: Åse Hedemark är docent i biblioteks- och informationsvetenskap och arbetar som lektor vid Institutionen för ABM (Arkivvetenskap, Biblioteks- och informationsvetenskap, Musei- och kulturarosvetenskap) vid Uppsala universitet. Hennes forskningsintresse kretsar kring normer och ideal kopplade till läsning. Hon har gjort flera studier av barns och ungas läspraktiker samt har också (tillsammans med Linnéa Lindsköld) studerat efterkrigstidens läspolitik i boken *Den frivilliga läsaren. Läsningens politik i Sverige efter 1945* (2025).

Noter

1 Artikeln är en del av forskningsprojektet *Det lilla livets läsning: Att forma läsning i det svenska folkhemmet* finansierat av Riksbankens Jubileumsfond 2022–2026. Diariennr. P22-0129. Författaren vill tacka granskarna samt Anna Lundh och Linnéa Lindsköld för värdefulla kommentarer.

2 Det förord som analyserats utgörs av inledningen till den första samlingen och ett stycke av inledningen till den fjärde samlingen. Detta klargörs av det förord som Valdemar Langlet skrivit till nyutgåvan av boken *Mamma, tala om något roligt!* 1923.

Litteratur

Andersson, Sara. *Läsande flickor. Läspolitik och det genomlysta subjektet*. Diss., Stockholms universitet, 2020.

---. *Röra vid böcker. Diskursiva och materiella arrangemang kring bebisars boksamvaro*. Makadam förlag, 2025.

Bacchi, Carol. "Governmentalizing 'Policy Studies'". *Handbook on Governmentality*, redigerad av William Walters och Martina Tazzioli, Edward Elgar Publishing, 2023, s. 54–71.

Bacchi, Carol och Susan Goodwin. *Poststructural Policy Analysis. A Guide to Practice*. Palgrave, 2016.

Boëthius, Ulf. "Differentieringens tid – från världskrig till världskrig". *Den svenska barn- och ungdomslitteraturens historia. Från tidigt 1900-tal till tidigt 2000-tal*, redigerad av Boel Westin och Åsa Warnqvist, Natur & Kultur, 2024, s. 21–220.

---. *När Nick Carter drevs på flykten. Kampen mot "smutslitteraturen" i Sverige 1908–1909*. Gidlunds förlag, 1989.

Dolatkhah, Mats. *Det läsande barnet. Minnen av läspraktiker 1900–1940*. Diss., Högskolan i Borås, 2011.

Englund, Boel och Lena Kåreland. *Rätten till ordet. En kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor 1880–1920*. Carlsson bokförlag, 2008.

Foucault, Michel. "Politisk individteknologi". *Diskursernas kamp*, redigerad av Thomas Götselius och Ulf Ohlsson, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 2008, s. 261–292.

Frykman, Jonas och Orvar Löfgren. *Kärlek och kärnfamilj i folkhemmet. Längtan, lust och oro*. Gleerups, 2022.

Gagner, Marie Louise och Vera von Kræmer. "Vad skall jag ge mina barn att läsa?". *Idun*, årgång 3, nr 45, 1932.

Hallberg, Malin. *Barn till beskådan. Familj, välfärdsstat och nation i fototävlingar och fotoböcker 1930–1944*. Diss., Linköpings universitet, 2017.

Hedemark, Åse och Ellen Jonsson. "Läsning för framtidens samhällsmedborgare. En studie av dåtidens och nutidens svenska kulturpolitiska debatter om barns läsning". *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, vol. 24, nr 2, 2021, s. 120–138, <https://doi.org/10.18261/issn.2000-8325-2021-02-03>.

Hedemark, Åse och Jenny Lindberg. "Stories of Storytime. The Discursive Shaping of Professional Identity among Swedish Children's Librarians". *Proceedings of the Ninth International Conference on Conceptions of Library and Information Science, Uppsala, Sweden, June 27–29*, temanummer av *Information Research*, vol. 22, nr 1, 2017, s. 1–10.

---. "Babies, Bodies and Books. Librarians' Work for Early Literacy". *Library Trends*, vol. 66, nr 4, 2018, s. 422–441, <https://dx.doi.org/10.1353/lib.2018.0011>.

Hedemark, Åse och Linnéa Lindsköld. *Den frivilliga läsaren. Läsningens politik i Sverige efter 1945*. Gidlunds förlag, 2025.

Hirdman, Yvonne. *Att lägga livet tillrätta. Studier i svensk folkhemspolitik*. 1989. Carlsson bokförlag, 2018.

Johansson, Kristin. *Förädling och förgiftning. Läsning som medborgarfostran hos Svenska riksförbundet för sedlig kultur 1909–1930*. Diss., Högskolan i Borås, 2025.

Karlsson, Martin. "Marie Louise Hélène Charlotte Gagner". *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, www.skbl.se/sv/artikel/MarieLouiseGagner. Hämtad 18 maj 2026.

Kræmer, Vera von. "Familjeläsningen kommer tillbaka. Var, när och hur skall man läsa högt?". *Idun*, årgång 35, nr 50, 1922.

- . *Oss anförtrodda. Vi och våra döttrar*. Wahlström & Widstrand, 1931.
- Kåreland, Lena. *Gurli Linders barnboks kritik*. Diss., Uppsala universitet. Bonnier, 1977.
- Langlet, Mathilda. *Mamma, tala om något roligt!* Hugo Gebers Förlag, 1923.
- Linder, Gurli. *Våra barns fria läsning*. Norstedt & Söners Förlag, 1916.
- Lundberg, Hildur. *Nu ska ni få höra! En samling gamla sagor, valda och bearbetade för barn, jämte en förteckning på andra sagor och historier, till tjänst för gamla och unga sagoförtäljare i hem, skola, bibliotek mm*. Wahlström & Widstrand, 1933.
- Lundgren, Lena. "Hildur Charlotta Lundberg". *Svenskt kvinnobiografiskt lexikon*, www.skbl.se/sv/artikel/HildurLundberg. Hämtad 24 april 2026.
- Lundgren, Kristina och Birgitta Ney, redaktörer. *Tidningskvinnor 1690–1960*. Studentlitteratur, 2000.
- Lundh, Anna. "Läsning på recept. Kunskapspraktiker i läsfrämjande insatser för barn och föräldrar under 2000-talets första decennium". *Nordic Journal for Library and Information Studies*, kommande.
- Lundh, Anna, Åse Hedemark och Linnéa Lindsköld. "Critical Studies of Reading. Consolidating an Emerging Field of Research". *CoLIS, the 11th. International Conference on Conceptions of Library and Information Science, Oslo, Norway, May 29–June 1*, temanummer av *Information Research*, vol. 27, nr SI, 2022, s. 1–11, <https://doi.org/10.47989/colis2232>.
- Lundqvist, Åsa. *Familjen i den svenska modellen*. Boréa förlag, 2007.
- Nordenstam, Anna, redaktör. *Nya röster. Svenska kvinnotidskrifter under 150 år*. Gidlunds förlag, 2014.
- Persson, Magnus. *Den goda boken. Samtida föreställningar om litteratur och läsning*. Studentlitteratur, 2012.
- Price, Leah. *What We Talk About When We Talk About Books. The History and Future of Reading*. Basic Books, 2019.
- Rose, Nicolas. *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. Free Association Books, 1999.
- Sundström Sjödin, Elin. *Where is the Critical in Literacy? Tracing Performances of Literature Reading, Readers and Non-readers in Educational Practice*. Diss., Örebro universitet, 2019.

Thavenius, Jan. *Den motsägelsefulla bildningen*. Symposion, 1995.

Tornbjer, Charlotte. *Den nationella modern. Moderskap i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft*. Diss., Lunds universitet. Nordic Academic Press, 2002.